Μαγνήτων Μέλος

Μουσικές Παραδόσεις της Μαγνησίας

ΔΗΜΟΤΙΚΗ
ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ
ΒΟΛΟΥ

ΒΟΛΟΣ 1997

Μαγνήτων Μέλος

Εισαγωγικά

Κ. Χ. Καραγκούνης
Η ψαλτική τέχνη και η λαϊκή μουσική παράδοση στη Μαγνησία

Χ. Γ. Καλαντζής
Μουσικοί της Μαγνησίας

Πρόγραμμα Συναυλίας

Συντελεστές

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΒΟΛΟΥ

Πρόεδρος
ΓΙΩΡΓΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Αντιπρόεδρος
ΜΙΧΑΛΗΣ ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΣ

Διευθύνων Σύμβουλος
ΣΩΤΗΡΗΣ ΚΥΡΙΑΚΟΣ

Μέλη
ΦΩΦΗ ΓΙΑΜΑΚΟΥ
ΚΩΣΤΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ
ΜΑΚΗΣ ΜΠΑΛΛΗΣ
ΗΛΙΑΣ ΞΗΡΑΚΙΑΣ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΣΑΛΗΣ

ΣΥΛΛΟΓΟΣ
ΕΡΕΥΝΑΣ, ΔΙΑΣΩΣΗΣ, ΡΙΖΙΚΗΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ
ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
Ε.Δ.Ρ.Α.Μ.Ε. - ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΑΧΕΙΛΑΣ

Πρόεδρος
ΚΩΣΤΑΣ ΧΑΡΙΛ. ΚΑΡΑΓΚΟΥΝΗΣ

Αντιπρόεδρος
ΓΙΑΝΝΗΣ ΓΕΡΟΠΟΥΛΟΣ

Μέλη
ΚΩΣΤΗΣ ΔΡΥΓΙΑΝΑΚΗΣ
ΕΛΕΝΗ ΚΑΡΤΣΑΓΚΟΥΛΗ
ΣΟΦΙΑ ΚΟΤΣΑΚΗ
ΤΑΣΟΣ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΟΥΡΓΙΑΝΟΣ

Χώρα των Αργοναυτών και των Κενταύρων, και ουσιαστικά μια από τις αρχαιότερες κοιτίδες πολιτισμού ολόκληρου του κόσμου, η Μαγνησία έχει το δικό της ιδιότυπο ύφος στη μουσική. Η γειτνίαση του κάμπου, του βουνού και της θάλασσας, η εργατικότητα των κατοίκων και ως εκ τούτου η ευημερία ήδη από τα χρόνια της τουρκοκρατίας, και τέλος τα ρεύματα των προσφύγων και των μεταναστών, κάνουν τη Μαγνησία ένα χωνευτήρι μουσικών παραδόσεων, και δίνουν γέννηση σε νέα ακούσματα. Στο Πήλιο, το νταούλι συνυπάρχει με το πιάνο, οι ζουρνατζήδες παίζουν υποχρεωτικά την *Κουμπαρσίτα* στα πανηγύρια, στο Βόλο τα λαϊκά όργανα συμμετέχουν σε ευρωπαϊκού τύπου ορχήστρες δωματίου. Αρχαίες φόρμες όπως το ομαδικό τραγούδι, συναντιούνται ακόμα στα πιο απομακρυσμένα χωριά. Οι υπέρμαχοι των παλιότερων παραδόσεων θεωρούν τις επιμειξίες αυτές ανόσιες ίσως, όμως η ακτινοβολία των πρωτεργατών της πνευματικής ζωής της περιοχής ξεπερνά τα γεωγραφικά της όρια και απλώνεται στην Ελλάδα ολόκληρη. Όχι μόνο στη μουσική αλλά και στη λογοτεχνία, στη ζωγραφική, στην επιστήμη, σε όλα. Ο Ρήγας Φεραίος, ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, ο Θεόφιλος, ο Κίτσος Μακρής (στη μνήμη του οποίου είναι αφιερωμένη η αποψινή συναυλία) κ.ά., γράφουν λαμπρές σελίδες και κάνουν την ιστορία της περιοχής μας να γίνεται ιστορία της Ελλάδας.

Συγκεντρώνοντας μερικούς από τους ικανότερους μουσικούς της περιοχής μας και συνενώνοντας της δυνάμεις μας με τον Χρήστο Καλαντζή, λεπτολόγο ερευνητή της ιστορίας και της δισκογραφίας του δημοτικού μας τραγουδιού, και με τον Κώστα Καραγκούνη, ακούραστο εμψυχωτή, δασκάλο και πρόεδρο του Συλλόγου Ε.Δ.Ρ.Α.Μ.Ε., προσπαθήσαμε εδώ να ζωντανέψουμε μερικές ψηφίδες από τις μουσικές παραδόσεις της Μαγνησίας. Καλή ακρόαση.

Κωστής Δρυγιανάκης

Η αποψινή συναυλία, αφιερωμένη στη μουσική παράδοση της Μαγνησίας, αποτελεί τη συμβολή του Συλλόγου **'Έρευνας, Διάσωσης, Ριζικής Αποκατάστασης της Μουσικής των Ελλήνων - Ε.Δ.Ρ.Α.Μ.Ε. Παναγιώτης Αχειλάς'** στη διεξαγωγή της παρούσης επιστημονικής συνάντησης στη μνήμη του Κίτσου Μακρή.

Είναι γεγονός, ότι οι συναυλίες παραδοσιακής μουσικής στις οποίες πολλές φορές καλούμεθα να συμμετάσχουμε, είναι πολύ ψυχρό και σχεδόν άχρηστο μέσο στην προσπάθειά μας για διάσωση και διάδοση της μουσικής κληρονομιάς του τόπου μας. Χάνουν την αυθεντικότητα τους, περιορίζοντας τον ακροατή σε μια θέση έξωθεν κριτικού. Από την άλλη πλευρά, δε μας απασχολεί η άψογη εμφάνιση, η αλάνθαστη εκτέλεση και τελικώς η επιβράβευση της παρουσίας μας σε μια συναυλία. Επιδιώκουμε ουσιαστικά τη μύηση του κοινού στην εσωτερική χαρά, την οποία νοιώθουμε κάθε φορά που ψάλλουμε, παίζουμε ή τραγουδάμε τη μουσική μας.

Ο φυσικός χώρος για μια τέτοια εκδήλωση θα ήταν ένα παραδοσιακό πανηγύρι, μια κοινή ευωχία, όπου θα ξαναζωντάνευε η αυθεντική μουσική παράδοση της περιοχής μας και όλοι μαζί θα διασκεδάζαμε, χωρίς να τίθεται θέμα διαφοροποίησης της παρέας σε θεατές και 'υποκριτές' ή έστω ερμηνευτές. Δυστυχώς κάτι τέτοιο είναι εκ των πραγμάτων αδύνατο να πραγματοποιηθεί σε μια θεατρική σκηνή. Το πανηγύρι θέλει πλατεία ή αλάνα και βέβαια, θέλει αφορμή: μια γιορτή, μια χαρά, μια σύναξη... Το πανηγύρι στη Μαγνησία -όπως και σε όλη την Ελλάδα- στήνεται με αφορμή κάποια λατρευτική σύναξη του λαού στη μνήμη ενός αγίου, συνεπώς θρησκευτική και κοσμική παράδοση συνεργάζονται στενά. Στα συστατικά στοιχεία του πανηγυριού ανήκουν όλα όσα συμβαίνουν από τη στιγμή που σημαίνει ο Εσπερινός. Τα σήμαντρα, οι καμπάνες, η ψαλμωδία, το ισοκράτημα, το θυμιατό, ως κι οι ψίθυροι ή οι ευχές του λαού και τα τιτιβίσματα των πουλιών, που συνευφραίνονται με τους ανθρώπους, είναι μέλη της μουσικής μας παράδοσης. Κι όλα τούτα δένουν όμορφα κι ομαλά, χωρίς καλά καλά να το καταλάβει κανείς, με το σιγομουρμούρισμα μιας μελωδίας στο προαύλιο της εκκλησιάς, μια αύρα φωνής λεπτή, που γίνεται αγέρας και αχός και βουητό, καθώς η μια λαλιά δένει με την άλλη κι όλες μαζί ζωντανεύουν το τραγούδι, και στολίζουν το λυγερό ήχο του κλαρίνου ή τον παθιάρικο ήχο του ουτιού. Και τα ποδοβολητά στο χορό, κι οι κραυγές, και τα παλαμάκια, και τα *'γειά σου'* και *'ώπα'* και *'δώσ' του'*, κι ο ήχος των ποτηριών που σμίγουν, κι ο ήχος ο κρυφός της καρδιάς που σκιρτά απ' αγάπη ή μεράκι ή πόνο, όλα είναι η μουσική της πατρίδας μας, όλα υπάρχουν και στο πανηγύρι της Μαγνησίας.

Μέσα απ' αυτήν την προοπτική, πώς μπορούμε εμείς να μεταφέρουμε αυτά τα μουσικά βιώματα πάνω σε μια σκηνή, χωρίς να καταντήσουμε φολκλοριστές ή απλοί ξεναγοί μουσειακού χαρακτήρα εκθεμάτων; Για να μετριάσουμε και το 'γκρεμνό' και το 'ρέμα' -σύμφωνα με τη λαϊκή ρήση, που εδώ ταιριάζει-, κρατήσαμε κάποια στοιχεία από το μαγνησιώτικο πανηγύρι, προσπαθώντας να τα προσαρμόσουμε στο θέατρο της Παλαιάς Ηλεκτρικής. Όχι, δε θα 'ναι παράσταση. Δε θα 'ναι αναπαράσταση. Δε θα 'ναι θέατρο, ούτε μίμηση. Ο χώρος, βέβαια, δεν είναι η επιθυμητή πλατεία του χωριού, ούτε η αλάνα της εξοχής. Δεν έχει εκκλησιά και παπάδες. Μα, εμείς βρήκαμε χώρο για να δοξάσουμε το Θεό - εξάλλου, *«Πνεύμα ο Θεός, και τους προσκυνούντας αυτόν εν πνεύματι και αληθεία δει προσκυνείν».* Εδώ θα μας λείψουν και των πουλιών τα τιτιβίσματα κι η τσίκνα απ' τα ψητά τα προς 'οινοποσίαν'. Μα, εμάς τα σκαλοπάτια της σκηνής μας αρκούν για να ανάψουμε το γλέντι. Οι καρδιές της καλής μας παρέας είναι έτοιμες να σκιρτήσουν, τα χείλη να ξεδιπλώσουν αγαπημένες μελωδίες και τα πόδια να κινήσουν για χορό με το πρώτο φύσιμα στο κλαρίνο, με την πρώτη δοξαριά στο βιολί. Και για αφορμή του πανηγυριού... θα γιορτάσουμε τη χαρά, να βρισκόμαστε ανάμεσά σας, μεταφέροντας τον ενθουσιασμό, αλλά και την αγωνία μας για το παρόν και το μέλλον της πολιτιστικής μας κληρονομιάς, της οποίας αδιάσπαστο κομμάτι είναι η εθνική μας μουσική παράδοση.

Καλή Διασκέδαση και Καλή Επιτυχία στις εργασίες τούτης της επιστημονικής συνάντησης.

Κων/νος Χαριλ. Καραγκούνης

Μαγνήτων Μέλος

Η ψαλτική τέχνη και η λαϊκή μουσική παράδοση στη Μαγνησία

του **Κων/νου Χαριλ. Καραγκούνη**
Θεολόγου - Μουσικολόγου
Προέδρου του Συλλόγου
«Ε.Δ.Ρ.Α.Μ.Ε. Παναγιώτης Αχειλάς»

Η μουσική παράδοση της *'καθ' ημάς ανατολής'*, πλούσια καί μοναδική, είναι καρπός της προσωπικής φυσιογνωμίας και ιδιοσυγκρασίας του λαού μας, συνυφασμένη και προσαρμοσμένη στις γεωγραφικές ιδιαιτερότητες του κάθε τόπου. Οι γειτνιάσεις, οι πολιτιστικές ανταλλαγές, τα δάνεια και οι πάσης φύσεως έξωθεν επιρροές παίζουν πρωτεύοντα ρόλο στη διαμόρφωση αυτής της μουσικής παραδόσεως, η οποία πάντως κατορθώνει (ή τουλάχιστον, κατόρθωνε) να διατηρεί εσωτερικώς την ομοιογένειά της και εξωτερικώς τη συνοχή της.

Η μουσική της φυλής μας, ριζωμένη στην πρώϊμη ελληνική αρχαιότητα και εμβαπτισμένη στις μουσικές και φιλοσοφικές αναζητήσεις των προγόνων μας, έχει εναποθέσει στα χέρια ημών των νεωτέρων τις δύο γνήσιες θυγατέρες της, την εκκλησιαστική ψαλτική τέχνη και την κοσμική μουσική παράδοση. Η πρώτη, επί είκοσι ολόκληρους αιώνες κατευθύνει ως καπνό ευόσμου θυμιάματος την αγάπη της καρδιάς των πιστών προς τον εν Τριάδι Θεό, η δεύτερη συνοδεύει εύρυθμα τους παλμούς του λαού μας στον κύκλο της ζωής, στη χαρά και στη λύπη, στη γιορτή και στο πένθος.

Οι δυό αυτές πτυχές του μουσικού μας πολιτισμού βρήκαν πρόσφορο έδαφος στον εδώ περίγυρο και καλλιεργήθηκαν στη *'Θετταλομαγνησία'* με το ζήλο και το μεράκι - στοιχεία όμοια και κοινά σε όλους τους έλληνες - των κατοίκων της περιοχής. Το *'υλήεν'* (Ηρόδοτος) και *'ειναοσίφυλλον'* (Όμηρος) Πήλιο με τη γεωγραφική του ιδιομορφία, *'αι Θεσσαλικαί Σποράδαι'* με τη νησιωτική φυσιογνωμία τους και η πεδινή περί την Αγιά και τον Αλμυρό Μαγνησία αναδείχθηκαν θεραπευτές τη μουσικής μας παραδόσεως, προσφέροντας έναν εξαιρετικά πλούσιο μουσικό πολιτισμό, ο οποίος με τη σειρά του ανέδειξε πολυάριθμους ιεροψάλτες και μουσικοδιδασκάλους, μουσικούς, οργανοπαίκτες, τραγουδιστάδες, τραγουδοποιούς, αλλά και μερακλήδες γλεντζέδες και χορευτάδες.

Δεν είναι του παρόντος να αναφερθούν ονομαστικά κι αναλυτικά όλοι εκείνοι, οι οποίοι απέβησαν φορείς της εντόπιας κληρονομιάς και απετέλεσαν κρίκους στη μακρά αλυσίδα της μαγνησιακής μουσικής παραδόσεως. Κάτι τέτοιο θα μας πήγαινε πολύ πίσω και πολύ μακριά. Το μόνο που εν συνεχεία αποτολμάται, είναι να σκιαγραφηθεί ο χαρακτήρας αυτής της παραδόσεως και να περιγραφεί η κατά τόπους εξάπλωση, η κατανομή, καθώς και οι επιμέρους διαφοροποιήσεις της.

Η ΨΑΛΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

Επιδράσεις: Αν και η Θεσσαλική Μαγνησία υπήρξε σχετικά απομακρυσμένη από τα μεγάλα εκκλησιαστικά κέντρα της Ορθοδοξίας (Κωνσταντινούπολη, Άγιον Όρος κ.λπ.), στα οποία η ψαλτική τέχνη γνώρισε εξαιρετικά μεγάλη άνθιση, εντούτοις η δυναμική αυτών των εκκλησιαστικών μουσικών πόλων δεν ήταν δυνατό να αφήσει αδιάφορους τους κατοίκους της Μαγνησίας. Η από τον 18ο αιώνα παρατηρούμενη εδώ ανάκαμψη του εμπορίου, των γραμμάτων και των τεχνών, παραλλήλως δε και η παρουσία καλώς συγκροτημένων επισκοπών ή μητροπόλεων, καλλιέργησε το έδαφος για μορφωτικές και καλλιτεχνικές επαφές με τα διορθόδοξα αυτά πνευματικά κέντρα.

Κατ' αρχάς, διατηρείται ανοικτή γραμμή επικοινωνίας με το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Η επαφή αυτή καθιστά γνωστούς στη Μαγνησία τους Πρωτοψάλτες, Λαμπαδαρίους και Δομεστίκους της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας, συμβάλλοντας στη διάδοση των έργων τους, στην καθιέρωση του λεγόμενου πολίτικου ψαλτικού ύφους και γενικότερα του πατριαρχικού λατρευτικού τελετουργικού. Μάλιστα, πολλοί είναι εκείνοι, οι οποίοι - ακόμη και σε πιο πρόσφατες περιόδους - κατέφυγαν στην Πόλη για σπουδές στην εκκλησιαστική μουσική, με το διακαή πόθο να γίνουν *'ακουσταί'* των ψαλτών του Οικουμενικού Θρόνου. Εξάλλου, οι ανταλλαγές και οι εκδιώξεις του Ρωμιών από την Κωνσταντινούπολη, οι οποίες κατ' εξακολούθηση έλαβαν χώρα τον τελευταίο αιώνα, έφεραν πολλούς πρόσφυγες ψάλτες και μουσικοδιδασκάλους στη Μαγνησία και στάθηκαν αφορμή για να εμπλουτιστεί ποσοτικώς και κυρίως ποιοτικώς το ιεροψαλτικό δυναμικό της περιοχής.

Από την άλλη πλευρά, η ακτινοβολία του Αγίου Όρους και η κατά περιόδους έξαρση των τάσεων μοναχισμού, συμβάλλουν στη δημιουργία ενός αμφίδρομου ρεύματος, το οποίο τροφοδοτεί τον Άθω με μοναχούς ή απλούς επισκέπτες και τη Μαγνησία με διασυνδέσεις (προσορινώς διαμένοντες στο Όρος ιεροσπουδαστές ή εργάτες, μετακινούμενοι προσκυνητές, μοναστηριακά μετόχια κ.τ.ό.). Οι διασυνδέσεις αυτές εμπλουτίζουν με έμψυχο υλικό (διδασκάλους, μελουργούς, ψάλτες, κωδικογράφους και τα σχετικά) την εντόπια ψαλτική παράδοση και ανανεώνουν το μουσικό ρεπερτόριο ή το τελετουργικό των ακολουθιών, προσαρμόζοντάς το στα αγιορειτικά πρότυπα. Εξάλλου, καθόλου ευκαταφρόνητη δεν είναι και η επιρροή των Μετεώρων -του άλλου μοναστικού ομφαλού- στη διαμόρφωση του ύφους και ήθους της μαγνησιακής ψαλτικής τέχνης.

Ένα άλλο σημείο άσκησης επιρροής για το οποίο πρέπει να γίνει λόγος, είναι η σμυρναϊκή ψαλτική παράδοση. Αυτή καταφθάνει μεν εδώ -σε μικρή κλίμακα- εξαιτίας των ποικίλων συναλλαγών της Μαγνησίας με τη Μικρά Ασία και τα γειτνιάζοντα σ' αυτή νησιά, όμως τα μετά το μικρασιατικό ξεριζωμό κύματα των προσφύγων μεταφέρουν ευρύτερα την ψαλτική τους παράδοση, η οποία ακόμη και σήμερα συμβάλλει στη διαμόρφωση του τοπικού εκκλησιαστικού μουσικού ιδιώματος.

Μαρτυρίες: Η διερεύνηση των μουσικών πηγών (κυρίως των χειρογράφων κωδίκων ελληνορθόδοξης εκκλησιαστικής μουσικής, που βρίσκονται τεθησαυρισμένοι στις βιβλιοθήκες όλου του κόσμου), διαφωτίζει δύο σπουδαιότατες πτυχές της ψαλτικής παραδόσεως στη Μαγνησία. Προβάλλει τα σχετικά μουσικά-καλλιτεχνικά κέντρα της περιοχής και διασώζει τα ονόματα και τα έργα σημαντικότατου αριθμού προσώπων-διακόνων της εκκλησιαστικής μουσικής.

Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας η ψαλτική τέχνη γνωρίζει μεγάλη άνθιση στη Μαγνησία. Με επίκεντρο τις έδρες των επισκοπών και μητροπόλεων ακμάζει σε όλη την περιοχή, ώστε στις πηγές να μαρτυρούνται δεκάδες σπουδαιότατοι μελουργοί, μουσικοδιδάσκαλοι, ιεροψάλτες, κωδικογράφοι, ακόμη και κτήτορες χειρογράφων εκκλησιαστικής μουσικής. Η Δημητριάδα, τα μεγάλα χωριά του Πηλίου (κυρίως η Ζαγορά και η Μακρυνίτσα, αλλά και ο Άγιος Λαυρέντιος, η Δράκεια ως και η Κουκουράβα), καθώς και οι Βόρειες Σποράδες (κυρίως η Σκόπελος και η Σκιάθος) μνημονεύονται σε σπουδαιότατους μουσικούς κώδικες και γίνονται πρεσβευτές της περιοχής μας σε όλον τον κόσμο.

Δεν είναι πρόθεσή μας να παρουσιάσουμε εδώ τον καρπό μιας μακροχρόνιας έρευνας στις ανωτέρω μνημονευθείσες μουσικές πηγές (έχουν διερευνηθεί ως τώρα 2.500 περίπου μουσικά χειρόγραφα, τα οποία καλύπτουν ένα φάσμα επτά-οκτώ αιώνων, από τα μέσα του 13ου ως τις αρχές του 20ου αιώνα), η οποία αποκαλύπτει έναν εξαιρετικά μεγάλο αριθμό στοιχείων και πληροφοριών για πρόσωπα και πράγματα της ψαλτικής τέχνης στη Μαγνησία. Αυτά όλα περιμένουν εναγωνίως την πλήρη ταξινόμηση και εν συνεχεία την έκδοσή τους. Εδώ, θα αναφέρουμε δύο μόνο μαρτυρίες, ώστε να δοθεί μία μικρή πρόγευση της σπουδαιότητας των πραγμάτων.

Ο κώδικας Μεγίστης Λαύρας Αγίου Όρους 1266 - Ι/182 είναι ένα Δοξαστάριον χαρτώον, εκ φύλλων 192, διαστάσεων 20 x 14 cm, γραμμένο τον 18ο αιώνα. Ο τίτλος του έχει ως εξής:

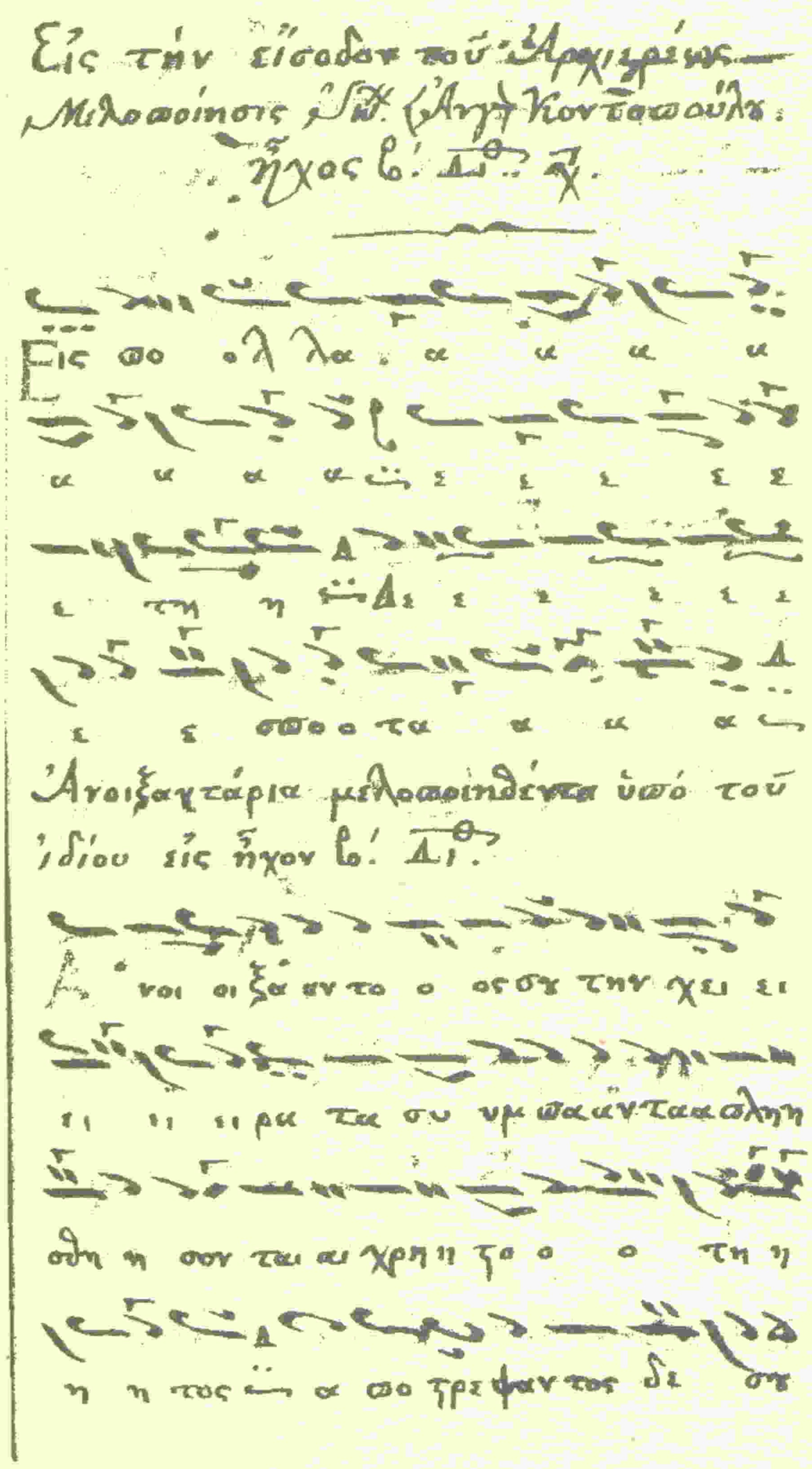

Χειρόγραφος κώδικας του Ιωάννη Αναγνώστη Κοντόπουλου

«Δοξαστικά των δεσποτικών και θεομητορικών εορτών και λοιπών εορταζομένων αγίων και άλλα τινα Ιδιόμελα του Τριωδίου και Πεντηκοσταρίου συντεθέντα κατά συντομώτερον τρόπον εκ θέσεων στιχηρών τε και ειρμολογικών παρά κυρ Ιακώβου και Πρωτοψάλτου της του Χριστού Μεγάλης Εκκλησίας, δι' αιτήσεως του πανιερωτάτου Μητροπολίτου, Αγίου Δημητριάδος και Ζαγοράς κυρίου Αθανασίου, φιλομούσω γνώμη κινηθέντος προς πλείονα καλλωπισμόν της εκκλησιαστικής ακολουθίας.»

Ακόμη, ο κώδικας Κωνσταμονίτου 84, είναι ένα Στιχηράριον του Γερμανου Αρχιερέως Νέων Πατρών, συσταχωμένο με Ειρμολόγιον του Μπαλασίου Ιερέως και Νομοφύλακος της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας. Στον κολοφόνα του χειρογράφου διαβάζουμε: *«Γέγραπται διά χειρός Ευαγγελινού Σκοπελίτου και Πρωτοψάλτου της καθ' αυτόν επισκοπής.»* Το έργο ολοκληρώνεται και υπογράφεται το έτος 1748, κατόπιν παραγγελίας κάποιου Νεκταρίου Ανδριανουπολίτου, ο δε Ευαγγελινός είναι και σπουδαίος μελογράφος, τα έργα του οποίου (τρία Χερουβικά, τρία Κοινωνικά και άλλα) ανθολογούνται πυκνότατα στις μουσικές πηγές και εντοπίζονται στις βιβλιοθήκες όλου του κόσμου.

Και βεβαίως, η μουσική άνθιση στη Μαγνησία δε σταματά. Τα εύπορα χωριά του Πηλίου καλοπληρώνουν τους σημαντικότερους ιεροψάλτες της περιοχής και ολοκλήρου της Ελλάδος, για να ψάλλουν στους ναούς τους, μόνιμα ή και περιστασιακά σε κάποιο πανηγύρι. Σταδιακώς, βεβαίως, το επίκεντρο μετατοπίζεται στο Βόλο και από εδώ περνούν σημαντικότατοι, πατριαρχικοί και μή, ψάλτες. Αυτοί αφήνουν εδώ μαθητές και διαδόχους, οι οποίοι τελικώς διαμορφώνουν την ψαλτική παράδοση της πόλεως. Στα χέρια μου υπάρχουν έξι αυτόγραφοι κώδικες μαγνησιαίων ιεροψαλτών και μελουργών, με προσωπικές τους μελοποιήσεις και συνθέσεις, έργα θαυμάσια αλλά δυστυχώς άγνωστα στους σύγχρονους ψάλτες. Και αυτοί οι κώδικες περιμένουν καρτερικά την έκδοσή τους, η οποία όσο αργεί τόσο και στερεί την περιοχή μας από ιστορικές-μουσικολογικές γνώσεις, αλλά και το δικαίωμα να καυχάται για την πλουσιώτατη ψαλτική της παράδοση.

Αυτοπροσωπογραφία του γραφέα Δαβίδ Σκοπελίτη από χειρόγραφο κώδικα του 1747. Από το βιβλίο *Χειρόγραφα Εκκλησιαστικής Μουσικής 1453 - 1820* του Μανώλη Χατζηγιακουμή, έκδοση ΜΙΕΤ.

Η ΛΑΪΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

Η λαϊκή μουσική παράδοση της Μαγνησίας είναι απόλυτα συνυφασμένη με τη γεωγραφική κατανομή του τοπίου, στο οποίο συνδυάζονται αρμονικά το βουνό, ο κάμπος, η θάλασσα, το νησί και όπου οι στεριανοί καμπήσιοι συνυπάρχουν ή απλώς επικοινωνούν με τους βουνήσιους και τους νησιώτες. Είναι όμως και αρραγώς συνδεδεμένη με την ιστορία του τόπου, με τις λαμπρές στιγμές άνθισης των γραμμάτων, των τεχνών και κυρίως του εμπορίου, με τη συγκρότηση ισχυρών πνευματικών και πολιτιστικών κοιτίδων, καθώς και θρησκευτικών κέντρων, με την άφιξη των μικρασιατών προσφύγων μεταγενέστερα και με ένα πλήθος άλλων δευτερογενών παραγόντων, που δεν είναι του παρόντος να αναφερθούν.

Αν θα έπρεπε να προσδιορίσουμε το μουσικό χαρακτήρα αυτής της πανέμορφης ελλαδίτικης αγκαλιάς, θα ήμασταν υποχρεωμένοι να μιλήσουμε για μεγάλο αριθμό επιρροών και δανείων από κάθε γωνιά της γης, από ανατολή και δύση, από βορρά και νότο (απ' τη Μικρασία, τα Αιγιοπελαγίτικα νησιά, τη στεριανή Ελλάδα, την Ήπειρο, τη Μακεδονία, αλλά και από την 'πεφωτισμένη' Ευρώπη), μια κατάσταση η οποία ώθησε αρκετούς, να μιλήσουν για απώλεια της μαγνησιακής μουσικής προσωπικότητας και έλλειψη αυτόχθονης παραγωγής.

Ιδιώματα: Όπως είναι φυσικό, η νησιωτική συστάδα των Βορείων Σποράδων και οι ανατολικές βουνοπλαγιές του Πηλίου, οι οποίες άγρια και απότομα χύνονται στο Αιγαίο, παρουσιάζουν νησιωτικό μουσικό ιδίωμα. Εδώ, ο ερευνητής συναντά και ντόπιες μελωδίες, όμοιες βεβαίως ως προς το ύφος με εκείνες των άλλων νησιών του πελάγους, όμως τις περισσότερες φορές θα σκοντάψει πάνω σε κυκλαδίτικους κυρίως ή ευβοιώτικους σκοπούς και τραγούδια, που εύκολα μεταφέρονται απ' τους ταξιδιώτες ναυτικούς των περιοχών αυτών. Οι νησιωτικός αυτός χαρακτήρας της μουσικής των παραλίων του Πηλίου φτάνει και στις ορεινότερες περιοχές, στα ενδότερον ευρισκόμενα χωριά της οροσειράς, όμως σε κάπως περιορισμένη κλίμακα. Εδώ, συχνότερα απαντώνται ξενόφερτες μελωδίες και σκοποί, τραγούδια μικρασιάτικα, ηπειρώτικα, ως κι ευρωπαϊκά,

γεγονός το οποίο οφείλεται στις εμπορικές και άλλες ανταλλαγές των ευκατάστατων πηλιορειτών με τις εν λόγω περιοχές. Εδώ, εντοπίζονται κανταδούλες, 'μινοράκια'-'ματζοράκια' με σεκόντα, ακόμη και συνθέσεις κλασσικής δυτικής μουσικής, προσαρμοσμένες στα όργανα και τις προδιαγραφές των πανηγυριών της περιοχής. Δε λείπουν όμως και οι ντόπιοι δημιουργοί, οι οποίοι γράφουν και παίζουν δικές τους μελωδίες, επιβάλλοντας και καθιερώνοντας παράλληλα μία τοπική μουσική παράδοση.

Κάπως διαφορετική είναι η κατάσταση στο βόρειο Πήλιο και στις παρακάρλιες περιοχές, οι οποίες είναι γεωγραφικώς απομονωμένες από το αστικό κέντρο της Μαγνησίας. Οι ορεινοί οικισμοί αυτής της πλευράς του νομού και σήμερα ακόμη διατηρούν έντονα στοιχεία, τα οποία μαρτυρούν τη στενή επαφή των κατοίκων τους με τους λοιπούς Θεσσαλούς του κάμπου και της ενδοχώρας, αν και δε στερούνται μελωδιών, που παραπέμπουν στο νησιωτικό μουσικό ιδίωμα του ανατολικού και νοτίου Πηλίου. Στα μεγάλα πανηγύρια των χωριών ακούγονται πάσης φύσεως στεριανά τραγούδια, ως και ηπειρώτικα, κλέφτικα, μωραϊτικα και μακεδονικά της βορειοδυτικής Ελλάδος, εντούτοις όμως είναι πλουσιώτατη η εντόπια μουσική δημιουργία, η οποία αν και επηρεασμένη από την καμπήσια και την εν γένει στεριανή παράδοση, διατηρεί έναν προσωπικό-τοπικό χαρακτήρα, που θα μπορούσε να κληθεί βουνήσιο μουσικό ιδίωμα.

Καθώς είναι ευνόητο, οι πεδινές περιοχές της δυτικής και νοτιοδυτικής Μαγνησίας παρουσιάζουν εικόνα παρόμοια με την αυτή που περιγράφηκε αμέσως παραπάνω, με εντονώτερους δανεισμούς από τη μουσική του κάμπου και της λοιπής ενδοχώρας, χωρίς όμως να είναι εντελώς ξένα τα νησιώτικα τραγούδια - στους παράλιους οικισμούς της δυτικής πλευράς του Παγασητικού-, καθώς και τα λοιπά πηλιορείτικα. Πάντως, εδώ θα πρέπει να μιλά κανείς για στεριανό-καμπήσιο μουσικό ιδίωμα.

Από την άλλη πλευρά, η μουσική ζωή του αστικού κέντρου της Μαγνησίας περικλείει χίλια δυο μουσικά ρεύματα, ξένα προς την ελληνική παράδοση. Εδώ βρίσκουν στέγη και πολλές άλλες μικρές κοινότητες-αδελφότητες εσωτερικώς αποδήμων ελλήνων, οι οποίοι εγκαθίστανται στο Βόλο, κουβαλώντας ταυτόχρονα τη μουσική της ιδιαίτερης πατρίδας τους. Κρήτες, Μωραϊτες, Ρουμελιώτες, Ηπειρώτες και Βορειοηπειρώτες, Μακεδόνες, Θρακιώτες, Επτανήσιοι, Αιγαιοπελαγίτες, συμβάλλουν λίγο ή πολύ στη δημιουργία μιας μικρής 'ελληνικής προελεύσεως' πανσπερμίας. Όμως, η μουσική όλων αυτών των κοινοτήτων, η οποία συχνά προβάλλεται στην περιοχή μέσω συνεστιάσεων κι άλλων εξειδικευμένων εκδηλώσεων, δε θα μας απασχολήσει εδώ, δεδομένου ότι ελάχιστα επηρεάζει την τοπική παράδοση. Αντίθετα, πλούσια είναι η συμβολή των Τσιγγάνων στη μουσική της περιοχής, οι οποίοι κατα καιρούς δίνουν ονομαστούς οργανοπαίχτες και τραγουδιστές.

Επιμόνως αφέθηκαν τελευταίοι οι Μικρασιάτες και οι λοιποί εξ ανατολών πρόσφυγες (Ρωμυλιώτες, Κωνσταντινουπολίτες, Πόντιοι, Καππαδόκες κ.λπ.), οι οποίοι κατέκλυσαν το Βόλο και άλλες περιοχές της πεδινής κυρίως Μαγνησίας, μεταφέροντας και τελικώς καθιερώνοντας κι επιβάλλοντας την πλουσιώτατη, εξαιρετικώς έντεχνη μουσική τους παράδοση. Αυτοί έπαιξαν σημαντικότατο ρόλο στη μετά την εγκατάστασή τους διαμόρφωση της εντόπιας μουσικής παραδόσεως και μέχρι σήμερα συνεχίζουν το ίδιο ενεργητικά να συμβάλλουν στη διάσωση και μεταλαμπάδευση της μικρασιατικής, σμυρναΐικης, πολίτικης και λοιπής πολιτιστικής κληρονομιάς. Η αναφορά στη μουσική αυτής της ομάδος θα γίνεται με τον όρο μικρασιατικό μουσικό ιδίωμα.

Όργανα: Σε ολόκληρη τη Μαγνησία και σε όλα τα μουσικά ιδιώματα απαντάται η συνήθης ανά την Ελλάδα μουσική ορχήστρα, η οποία απαρτίζεται από Κλαρίνο, Βιολί, σπανίως Σαντούρι (μελωδικά-πρίμα όργανα), Λαούτο (όργανο έρρυθμης-τονικής συνοδείας) και Ντέφι (όργανο ρυθμικής συνοδείας). Για τα όργανα του νησιωτικού ιδιώματος ο Σίμων Καράς παρατηρεί:

«Εις τις νησιώτικες πηλιορείτικες περιοχές, οι μελωδίες είναι σταθερές και ομοιόμορφες, και πρωταγωνιστούν κατ' εναλλαγήν, πότε τα Βιολιά και πότε τα Κλαρίνα. Χωρίς να αποκλείωνται και τα Σαντούρια. Λαούτο είναι κι εδώ, το εκ παραδόσεως όργανο συνοδείας. Διάφορες οργανικές καλλιφωνίες (σόλα) στα στεριανά, καθώς και στα νησιώτικα - ιδίως όταν σε Μπάλλους ελλείπει μανές

τραγουδιστός - συμπληρώνουν το ευχάριστο και γνώριμο στην ελληνική παράδοση μουσικό σύνολο της λαϊκής μας συναυλίας (ενν. ορχήστρας).»

Πάντως, στα ορεινά χωριά του Πηλίου, όπου απαντάται το βουνήσιο ιδίωμα, μεγάλη διάδοση γνώρισαν τα αρχαιότατα πνευστά Φλογέρα και Ζουρνάς (ως μονοφωνάρικο όργανο σε πανηγύρια ανοικτού χώρου), ενώ για τη ρυθμική συνοδεία χρησιμοποιήθηκαν Νταούλια. Άγνωστος δεν ήταν ούτε ο Ταμπουράς, αν και δεν κατόρθωσε ποτέ να επιβληθεί ευρέως. Εξάλλου, από κάποια στιγμή και μετά εισβάλλουν ανηλέητα τα δυτικά μουσικά όργανα. Σύμφωνα με μαρτυρία ντόπιου οργανοπαίκτη στα μεγάλα πανηγύρια έβγαζαν πιάνα και βιολιά στην πλατεία του χωριού και διασκέδαζαν με ευρωπαϊκούς σκοπούς χορεύοντας βάλς, ταγκό, ρούμπα και άλλους δυτικούς χορούς.

Τέλος, στο μικρασιατικό μουσικό ιδίωμα χρησιμοποιούνται Κανονάκια, Ούτια, Σάζια, Πανδούρες (Ταμπούρ), τα οποία μαζί με τα άλλα όργανα που ανωτέρω αναφέρθηκαν, συγκροτούν τη μικρασιάτικη κομπανία, στη δε ποντιακή κοινότητα ευρίσκονται και Κεμεντζέδες (Ποντιακές Λύρες).

Θεματολογία: Το περιεχόμενο των τραγουδιών, που απαντούν στη νησιωτική παράδοση της Μαγνησίας, είναι συνηθέστατα ερωτικό, ενώ εξίσου έντονη είναι η παρουσία τραγουδιών της ξενιτειάς, χωρίς βεβαίως να αποκλείονται άλλα θέματα, όπως εορτολογικού χαρακτήρος θρησκευτικά ή πανηγυριώτικα τραγούδια, τραγούδια προερχόμενα από τον ακριτικό κύκλο και αρκετά φυσιολατρικά. Τα γαμήλια άσματα κατέχουν μεγάλη μερίδα της εν λόγω μουσικής παραδόσεως, ενώ ελάχιστα -αλλά όχι ανύπαρκτα- είναι τα δείγματα ιστορικών δημοτικών τραγουδιών.

Στις ίδιες περίπου αναλογίες εντοπίζονται τα τραγούδια της ορεινής και πεδινής Μαγνησίας, με μόνη διαφορά ότι στη βουνήσια και καμπήσια παράδοση είναι εμφανώς περισσότερα τα ιστορικά δημοτικά τραγούδια, στα οποία περιγράφονται λαμπρές ή μαύρες σελίδες της ιστορίας της τουρκοκρατίας και της επαναστάσεως στην περιοχή. Αντίθετα, στη μικρασιατική μουσική παράδοση κυριαρχούν σχεδόν αποκλειστικώς τα ερωτικής θεματολογίας τραγούδια.

Μορφολογία: Στους σκοπούς και τα τραγούδια του νησιώτικου ιδιώματος της Μαγνησίας επικρατούν κυρίως οι διατονικοί ήχοι της ελληνικής μουσικής: ο Πρώτος (μακάμ Ουσάκ), ο Πλάγιος του Πρώτου, πότε με κλίμακα μαλακού διατόνου (μακάμ Χουσεϊνί) και πότε σε σκληρό διάτονο (μακάμ Νεχαβέντ ή Μπουσελίκ), ο Τέταρτος Λέγετος (μακάμ Σεγκιάχ) και ο Πλάγιος του Τετάρτου (μακάμ Ράστ), με μαλακή διατονική κλίμακα στη βασική του μορφή, αλλά και με σκληρή διατονική στις συγγενείς εκδοχές της Τριφωνίας (μακάμ Τσαργκιάχ) ή της Επταφωνίας του (μακάμ Μαχούρ). Κάπως σπανιώτεροι οι χρωματικοί ήχοι, διανθίζουν τα μουσικά χρώματα του εν λόγω ιδιώματος με τη σκληρή χρωματική κλίμακα του Πλαγίου του Δευτέρου (μακάμ Χουμαγιούν και μακάμ Ουζάλ της οικογενείας του Χιτζάζ) και με το μαλακό χρώμα του Μέσου Δευτέρου (μακάμ Χουμαγιούν).

Όσο προχωρεί κανείς προς το εσωτερικό της Μαγνησίας και μεταφέρεται στο βουνήσιο ή στο καμπήσιο μουσικό ιδίωμα, εντοπίζει όλο και περισσότερες μελωδίες σε χρωματικές κλίμακες. Εκτός των ανωτέρω, συναντώνται ο Επτάφωνος Πλάγιος του Δευτέρου (μακάμ Ζιργκιουλέ), ο χρωματικός Πλάγιος του Τετάρτου (μακάμ Νικρίζ) και οι μικτοί ήχοι Δευτερόπρωτος (μακάμ Καρτζιάρ) και μαλακός διατονικός Πλάγιος του Τετάρτου μετά Δευτέρου ήχου.

Από την άλλη πλευρά, όλοι ανεξαιρέτως οι ήχοι με τα παρακλάδια τους, τις υποδιαιρέσεις τους και τους συνδυασμούς τους χρησιμοποιούνται από τους μικρασιάτες λαϊκούς μουσικούς και δημιουργούς στο ιδιαίτερό τους ιδίωμα.

Χοροί: Ο Συρτός, ο Μπάλλος και ο Καλαματιανός χορεύονται σε όλη γενικώς τη Μαγνησία, ανεξαιρέτως μουσικού ιδιώματος. Αντιθέτως, ο Τσάμικος χορός απαντάται μόνο στα πεδινά. Οι πηλιορείτες *«έχοντες νησιώτικη παράδοση,* (παρατηρεί ο Σίμων Καράς) *συνηθίζουν χορούς δετούς 'στις τρείς', καλαματιανούς, κασάπικους και μπάλλους -και καρσιλαμάδες και ζεϊμπέκικα οι παλαιότεροι- και προ παντός νησιώτικους συρτούς, όπως 'ο αυγερινός', 'τα μαύρα σου τα μάτια' και*

ΠΑΝΗΓΥΡΙ

(...) Ο δε ανδρικός κόσμος διήρχετο τας ώρας του ως επί το πολύ εκεί όπου ήσαν μουσικά όργανα και άσματα και χοροί, τα οποία ιδιαιτέρως είλκυον ως δια μαγείας τους νέους, ούτι προθύμως έσπευδον εκεί χάριν ψυχαγωγίας όπως λησμονήσουν τους κόπους και τας μερίμνας του βίου ευφραινόμενοι πέριξ βαρελίου οίνου και ψητού αρνίου, και χορεύοντες υπό την σκιάν πλατάνου όπου οι μουσικοί απετέλουν την συναυλίαν των υπό τον ήχον του τυμπάνου όστις εθεωρείτο απαραίτητος. Λαρισαίοι μάλιστα Σουφλαρηνοί, ήτοι κατοικούντες τον μαχαλάν Σουφλάρια τον αποτελούντα την ενορίαν των αγίων Τεσσαράκοντα, ερχόμενοι απαξάπαντες εις την πανήγυριν της Αγυιάς μετά μουσικών οργάνων δεν παρέλειπον να φέρουν και τον εκ Τσαριτσάνης περιβόητον Λιάγκαν, του οποίου το τύμπανον μεγαλείτερον όλων των άλλων, παρήγεν ήχον τόσον βροντώδη, ώστε ηκούετο μέχρι Ρετσάνης και Τουρκοχωρίου και εκάλυπτε τους ήχους των άλλων τυμπάνων.

Εκτός των τυμπάνων και των εγχόρδων μουσικών οργάνων υπήρχε και ο αυλός, η φλογέρα, ο άσκαυλος, ή ζαμάρα, και ο νταϊρές, στρογγυλόν όργανον συνιστάμενον εκ δέρματος τεταμένου και προσηρμοσμένου επί λωρίδος ξυλίνης, φερούσης τρία μικρά τεμάχια εκ μετάλλου. (...)

Κάτωθεν εκάστης πλατάνου υπήρχε και μία συναυλία μουσικών οργάνων, όπου συνέρρεον χορευταί μόνον, χορεύτριαι όχι, καθ' όσον τούτο αντέβαινεν εις τα ήθη της εποχής εκείνης. Πέριξ των χορευόντων εσχηματίζετο κύκλος περιέργων θεατών, συνωθουμένων όπως ίδουν αυτούς, ιδίων όταν εχόρευον φουστανελοφόροι, των οποίων η ενδυμασία ήτο δια τους Αγυώτας ασυνήθης μεν, αλλ' επιβλητική δια το ελληνοπρεπές αυτής. Οι χορευταί Έλληνες, οι χοροί ελληνικοί, τα άσματα ελληνικά.

Ο ήχος των μουσικών οργάνων και των εκκωφαντικών τυμπάνων και οι αμανέδες των θυόντων εις τον Βάκχον και ο συριγμός των συρικτρών των παιδίων και αι κραυγαί των πλανοδίων μικροπωλητών, απετέλουν όντως αληθές πανδαιμόνιον, το οποίον όμως τέρψεως μάλλον ήτο πρόξενον και ουχί αηδίας και ενοχλήσεως. Τούτο ωφείλετο εις τα ήθη της εποχής εκείνης, οπότε εν μέσω βαρείας τουρκικής δουλείας έτερον μέσον δεν υπήρχεν, εμή η θρησκεία, αι εορταί και αι πανηγύρεις, η δε πανήγυρις της Αγυιάς ανταπεκρίνετο πληρέστατα και εις το θρησκευτικόν συναίσθημα και εις την ψυχαγωγίαν του λαού.

Διότι την μεν πρωίαν συνέρρεεν εις τον ιερόν ναόν, όπως τιμήση τους Αγίου Αντωνίου ανάπτων ανά μίαν λαμπάδα έμπροσθεν των ιερών εικόνων, όπως ζητήση παρ' αυτών προστασίαν κατά παντός κινδύνου, όπως ακροασθή την θείαν λειτουργίαν και κατανυχθή δια την ωραίας εκκλησιαστικής μουσικής, την οποίαν δεν ηδύνατο ν' απολαύση εις τον ναόν της πατρίδος του. Μετά την εκκλησιαστική μουσικής ήτις ανύψωνε την ψυχήν του εις υπερκόσμια ύψη ιδεών και αισθημάτων, απελάμβανε κατόπιν και τους τερπνούς ήχους της οργανικής μουσικής, διά της οποίας η μεν φαντασία του μετηρσιούτο, η δε καρδία του ετρέφετο δι' ηδονής και ευφροσύνης. Αλλά και υπό τον ήχον των μουσικών οργάνων, εάν ήθελεν ακούσει τον κώδωνα της Εκκλησίας να σημαίνη τον Εσπερινόν, εθεώρει καθήκον να διακόψη επί μικρόν την διασκέδασιν και να εκκλησιασθή, ή, αν τω ήτο αδύνατον τούτο, να κάμη τρίς μετ' άκρας ευλαβείας το σημείον του Σταυρού αποκαλυπτόμενος την κεφαλήν. (...)

Από το βιβλίο *Ένα πανηγύρι στα χρόνια της σκλαβιάς* υπό Θεοδώρου Χατζημιχάλη. Εισαγωγή - σχόλια - επιμέλεια Γιάννη Α. Σακελλίωνος, εν Αθήναις 1975, Εκκλησιαστικαί Εκδόσεις Εθνικής Εκατονπεντηκονταετηρίδος, 19.

'θέλω να ταξιδέψω'... Μετά τόσους δε αιώνες, μόλις τελευταίως άρχισαν να περιεργάζωνται και τον 'τσάμικο' χορό των στεριανών και να τον σχολιάζουν: 'Αρέ τί σποδαίος χουρός είνι η τσάμκους!'».

Πάντως, εκτός από αυτούς τους πανελληνίως γνωστούς χορούς, όλες οι περιοχές της Μαγνησίας έχουν να προβάλουν αρκετά τοπικά τραγούδια, τα οποία χορεύονται κατά ένα δικό τους ξεχωριστό τρόπο, έναν ντόπιο χορό. Και εκτός τούτου, πολλές και σημαντικές είναι οι διαφοροποιήσεις, που καταγράφονται στους βηματισμούς των πηλιορείτικων Συρτών, Συρτομπάλλων και Καλαματιανών χορών.

Στους μικρασιάτικους πληθυσμούς της περιοχής, εκτός των ανωτέρω χορών, κυριαρχούν οι αργοί και γοργοί Καρσιλαμάδες, οι Απτάλικοι και τα άλλα είδη του Ζεϊμπέκικου χορού, ακόμη δε οι Χασάπικοι και Χασαποσέρβικοι, ενώ σε πολύ μικρή αναλογία χορεύονται και Τσιφτετέλια.

Αυτή είναι σε γενικές γραμμές η κατάσταση της λαϊκής μουσικής παραδόσεως στη Μαγνησία, στο νευραλγικό αυτό τόπο, όπου αλλοιώνεται τάχιστα η εντόπια μουσική φυσιογνωμία. Χρέος και ευθύνη όλων των αρμοδίων φορέων και προσώπων είναι να βρούν τρόπους, ώστε να καταγραφεί συστηματικώς και αναλυτικώς ό,τι εναπέμεινε από αυτή την πλούσια κληρονομιά, πριν είναι πολύ αργά, πριν τα πάντα χαθούν.

ΤΑ ΚΑΝΑΡΙΑ

(...) Κανάρια ήταν τα δυο αδέρφια, κι απ' αυτούς πήρε τ' όνομα όλη η κομπανία. Κανάρηδες ήταν τ' όνομα, και τους είπανε Κανάρια από τη γλύκα της μουσικής τους. Ο Λευτέρης, πού 'παιζε βιολί, κι ο Γιώργαρος, που κρατούσε τα κομπανιαμέντα με το μεγάλο λαγούτο και σαν έφταναν στο μπάλο έλεγε τους αμανέδες και τα τσακίσματα. (...)

Μαζί τους είχαν και το Νάση τον Κλαρνέτατζη, που έπαιζε κλαρίνο. (...)

Κ' οι τρείς τους δούλευαν όλη μέρα στο περιβόλι και στο χωραφάκι τους, όπως όλοι οι Μουριανοί που κάνουν και κάποιο άλλο επάγγελμα, από τον παπά ως το γιατρό τον Πλατανά. Αφηναν την τσάπα σαν ερχόταν η καλή ώρα κ' έπιαναν το όργανο. Τα δουλευτάρικα χέρια τους ξανάβρισκαν την ευαισθησία μόλις άγγιζαν την κόρδα και τα κλειδιά.

Η μουσική τούτη συντροφιά ήταν περίφημη πάνω σ' όλο το νησί τα πιο παλιά χρόνια. Μη βλέπεις τώρα που στένεψαν οι καρδιές από τα πάθια και τα πένθητα. Τον καλό καιρό, κάθε λίγο και λιγάκι, τους καλούσαν από μακρινά χωριά, καμιά φορά κι από τη Χώρα. Τώρα ξέπεσε η δουλειά, βγήκανε βλέπεις κιόλας στη μέση οι νότες και κείνα τα φωνόγραφα, τα ραδιόφωνα, ηλεκτρισμός και μυστήρια.

Κι ο Γιώργαρος δηγάται στα διαλείμματα για κείνους τους ευρωπαϊκούς σκοπούς που σου παίζουν στη Χώρα μες από τα τεφτέρια. Πήγε στο Δημοτικό Κήπο και σάστισε. Σήκωνε το φρύδι και δηγότανε κοροϊδευτικά:

- Ευκολίες, παιδί μ', σε ούλα τα πάντα, ευκολίες και στη μουσική. Κι όπου ακούς ευκολίες, μόλα κάβο, καλό πράμα μην περιμένεις. Μουσική με τα γράμματα μαθές, γίνεται ποτές νάναι μουσική; Αϊντε σύρε βάλε χαρτιά μπροστά στ' αηδόνια του Θεού! Θα σ' τα κοτσιλήσουν και θα φύγουν.

- Πως δηλαδή με τα γράμματα; ρωτάει ο Γιωργής τ' Αποδέλοιπο.

- Νά. Ζουγραφίζουν τις κόρδες, γιέ μ', κατόπι φκιάνουν απάνου και τις φωνές. Βλέπεις, το λοιπόν, τα σημάδια, εδώ θα βάλεις το δάχτυλι, εκεί θα βάλεις το δάχτυλι, κατάλαβες; Πατάς το λοιπόν στα σίγουρα, και χάιντε, ξανόστησαν τη μουσική. Έβαλαν κι τις τραγουδιστάδες στο κουτί, σαν τις σαρδέλες! Αμ' γίνουνται ποτές τα τραγούδια σαλαμούρα, ε; Δε γίνουνται, παιδί μ'! (...)

Από το μυθιστόρημα *Η Παναγιά η Γοργόνα* του Στρατή Μυριβήλη, εκδόσεις της 'Εστίας'

Το πρόγραμμα της εκδήλωσης

ΜΕΛΗ ΕΣΠΕΡΙΝΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΑΛΤΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΗΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

'Εισελεύσομαι εις τον οίκον σου...', Προοίμιον των Αγρυπνιών κατά τη Σκιαθίτικη ψαλτική παράδοση, εκλογή οικονόμου π.Γεωργίου Α. Ρήγα, ήχος α', μέλος παπαδικόν.

Ανοιξαντάρια (επιλογή στίχων), ήχος β', μέλος αργοσύντομον παπαδικόν υπό Ιωάννου Αναγνώστου Κοντοπούλου, μουσικοδιδασκάλου από τον Άνω Βόλο, σύνθεση καταγραμμένη σε αυτόγραφο κώδικα του μελουργού το έτος 1930.

'Κύριε Εκέκραξα προς Σε...', ήχος δ', μέλος αργοσύντομον παπαδικόν υπό Αλεξάνδρου Μαργαριτοπού-λου, μακαριστού Πρωτοψάλτου του Ιερού Ναού Μεταμορφώ-σεως του Σωτήρος Βόλου.

'Κατευθυνθήτω η προσευχή μου...', ήχος δ' λέγετος, μέλος αργοσύντομον παπαδικόν υπό Ιωάννου Ακριβογιάννη, Πρωτοψάλτου του Ιερού Ναού Αναλήψεως του Χριστού Βόλου.

'Των νομικών διδαγμάτων ο σύλλογος...', Δοξαστικόν Κυριακής προ της Χριστού Γεννήσεως, ήχος πλάγιος του δ', μέλος αργοσύντομον στιχηραρικόν υπό Γεωργίου Ψυχούλη, Ιεροψάλτου Πατριαρχικού, σύνθεση καταγραμμένη σε αυτόγραφο κώδικά του μελουργού, ο οποίος ολοκληρώθηκε στο Βόλο το έτος 1924.

'Φως ιλαρόν...', ο επιλύχνιος ύμνος, ήχος β', μέλος αργοσύντομον στιχηραρικόν υπό Κων/νου Ι. Κουτούμπα, μακαριστού Πρωτοψάλτου του Ιερού Ναού Αναλήψεως του Χριστού Βόλου.

'Μαρτύρων θείος χορός...', μαρτυρικό δοξαστικό, ήχος πλάγιος του β', μέλος αργοσύντομον στιχηραρικόν υπό Τρύφωνος Γεροπούλου, τέως Πρωτοψάλτου Ιερού Ναού Αγίου Γεωργίου Αγριάς και καθηγητού εκκλησιαστικής μουσικής από τον Άνω Βόλο.

'Ανήλθες επί σταυρού...', στιχηρό των αναστασίμων αποστίχων του εσπερινού του Σαββάτου του πλαγίου του δ' ήχου, μέλος παλαιόν στιχηραρικόν υπό Κυριάκου Αργυροπούλου, Λαμπαδαρίου του Μητροπολιτικού Ιερού Ναού Αγίου Νικολάου Βόλου και καθηγητού εκκλησιαστικής μουσικής.

'Πλούσιοι επτώχευσαν...', τροπάριον της αρτοκλασίας, ήχος βαρύς, μέλος αργοσύντομον στιχηραρικόν υπό Κων/νου Χ. Καραγκούνη, Πρωτοψάλτου του Ιερού Ναού Τιμίου Προδρόμου Ανακασιάς και καθηγητού εκκλησια-στικής μουσικής. Η μελοποίηση εγράφη ειδικά για τις ανάγκες της αποψινής συναυλίας.

ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΑΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΛΑΪΚΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ ΤΗΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

'Η δασκάλα'. Καλαματιανού χορού τραγούδι σε επίτριτο δεύτερο 7σημο ρυθμό (3+2+2) και σε δρόμο Ουσάκ (ήχος α') το οποίο αποδίδεται οργανικά με ζουρνά και νταούλι από το Δημήτρη Φραντζή, έναν από τους ελάχιστους εναπομείναντες στην περιοχή ζουρνατζήδες. Στο νταούλι ο Κωστής Δρυγιανάκης.

'Η νεραντζούλα'. Καθιστικό τραγούδι στεριανής προελεύσεως, με το οποίο ξεκινούσε το γλέντι στο πανηγύρι του Αγίου Γεωργίου στο Κεραμίδι. Σε άλλες περιοχές της Ελλάδος παίζεται και ως χορευτικό τσάμικο. Δρόμος Ουσάκ (ήχος α'), ρυθμός ελεύθερος. Το τραγούδι αποδίδεται χωρίς όργανα από το σύνολο των πανηγυριωτών.

'Η Καμάρα'. Σκιαθίτικο τραγούδι και αντίστοιχος χορός, σύμφωνα με μουσική παραλλαγή την οποία κατέγραψε σε βυζαντινή και ευρωπαϊκή μουσική σημειογραφία ο αξέχαστος λαογράφος του νησιού παπαΓιώργης Ρήγας και παρέδωσε ο Χρήστος Χειμώνας στην εργασία του *'Τραγούδια και Στιχάκια του τοπικού χορού της Σκιάθου'*, που δημοσιεύθηκε στο περιοδικό 'ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΟΥ ΒΟΛΟΥ' το 1978. Δρόμος Τσαργκιάχ (ήχος γ' του σκληρού διατόνου), ρυθμός 4σημος σπονδείος (2+2). Το τραγούδι αποδίδεται χωρίς όργανα από δύο ομάδες, εκ των οποίων η δεύτερη τραγουδά χορεύοντας.

'Ο Γεωργαλάκης', Τραγούδι της ξενητειάς και αντίστοιχος χορός από το Κεραμίδι. Δρόμος μικτός Χιτζάζ με Ουσάκ (ήχος β' του μαλακού χρώματος και διατονικός α' ήχος). Το τραγούδι αποδίδεται χωρίς όργανα από δύο ομάδες τραγουδιστών.

'Μάτια σαν και τα δικά σου'. Το τραγούδι μαζί με μέρη από το μεγάλο νησιώτικο μπάλλο και αυτοσχεδιασμούς, αποδίδει οργανικά ο Γιάννης Κοκκάλας, παίζοντας νεραντζόφυλλο. Τον συνοδεύει ρυθμικά με τουμπελέκι ο Νίκος Ακριβογιάννης. Ρυθμός 4σημος δάκτυλος, δρόμος Ράστ (ήχος πλάγιος του δ').

'Κοφτός συρτός' ηπειρώτικος, ο οποίος παίζεται και χορεύεται στο Πήλιο, χαρακτηριζόμενος πολύ συχνά και ως *'Κοφτός Πηλίου'.* Την ορχήστρα αποτελούν οι μουσικοί Σταύρος Κουσκουρίδας (κλαρίνο), Κώστας Γκουντζίνης (βιολί), Αποστόλης Γλαφυριώτης (λαούτο), Μιχάλης Καμινάρης (τουμπελέκι) και ο μικρός Στάθης Φελεσάκης (κλαρίνο), μαθητής του Σταύρου Κουσκουρίδα. Το σκοπό χορεύει μικρή ομάδα κοριτσιών του συλλόγου.

'Τα μαύρα σου τα μάτια...', Λαυκιώτικο ερωτικό τραγούδι συρτού χορού σε δρόμο Ράστ (ήχος πλάγιος του δ') και σε ρυθμό 4σημο παρακελευσματικό. Το τραγούδι παίζει η ανωτέρω ορχήστρα και τραγουδά ο Αποστόλης Γλαφυριώτης.

'Θέλω να ταξιδέψω...'. Πηλιορείτικο συρτό της ξενητειάς σε δρόμο Ράστ (ήχος πλάγιος του δ'), ο οποίος εμμένει στο Σεγκιάχ (ήχος τέταρτος λέγετος του μαλακού διατόνου). Ρυθμός 4σημος σπονδείος. Τραγουδά ο Αποστόλης Γλαφυριώτης.

'Της Χαϊμαδής το φόρεμα...'. Τραγούδι πηλιορείτικο διπλού χορού και ρυθμού. Το μεν πρώτο μέρος σε 7σημο επίτριτο πρώτο Καρικό (Ιππείο) και το γύρισμα σε 4σημο παρακελευσματικό. Το τραγούδι αποδίδεται από δύο ομάδες πανηγυριστών.

'Τα κανάρια'. Νεώτερο συρτό που παίζεται και χορεύεται ιδιαίτερα συχνά στο Πήλιο. Πρόκειται για νεώτερους στίχους του γνωστού σαντουριέρη Θεοχάρη Παντίδη, οι οποίοι προσαρμόστηκαν στην αρκετά παλαιότερη μελωδία. Το τραγούδι παίζει η ανωτέρω ορχήστρα και τραγουδά ο Αποστόλης Γλαφυριώτης.

'Στου μέγα ρέμα...'. Το τραγούδι κατέγραψε ο Κ.Χ.Καραγκούνης (για λογαριασμό του συλλόγου Ε.Δ.Ρ.Α.Μ.Ε.) από τους Κεραμιδιώτες ερασιτέχνες τραγουδιστές Β.Καλαμίδα και Τσούμαρη. Χαρακτηριστικό του τραγουδιού είναι η μεταβολή της χρονικής του αγωγής χωρίς να μετατρέπεται ο εξ αρχής 4σημος (δάκτυλος) ρυθμός Είναι σε δρόμο Σεγκιάχ (ήχος τέταρτος λέγετος του μαλακού διατόνου) και τραγουδιέται εδώ πρώτη φορά σε συναυλία αντιφωνικά από δύο ομάδες: αρχίζουν οι άντρες και αποκρίνονται οι γυναίκες.

'Από την πόλη κατεβαίνω...'. Και αυτό το τραγούδι παρουσιάζεται για πρώτη φορά σε συναυλία και είναι καταγραφή του Κ.Χ.Καραγκούνη από τους Κεραμιδιώτες Β.Καλαμίδα και Τσούμαρη. Ο ρυθμός του είναι 4σημος παρακελευσματικός και ο δρόμος του Χουσεϊνί (ήχος πλάγιος του α') συνδυασμένος με Ουσάκ (ήχος α'). Στην παρούσα εκτέλεση εναλλάσσεται μικρή ομάδα 'μονοφωνάρηδων' (μία παρέα) με το σύνολο της χορωδίας.

'Η Μακρυνίτσα'. Ιστορικό τραγούδι στο οποίο περιγράφονται στιγμές από τον απελευθερωτικό αγώνα του ομόνυμου χωριού του Πηλίου. Τραγουδιέται σε δρόμο Χιτζάζ (ήχος πλάγιος του β') και χορεύεται σε Καλαματιανό χορό 7σημου ρυθμού δευτέρου των επιτρίτων (3+2+2). Το τραγούδι αποδίδει ο ιεροψάλτης Γιάννης Πουργιανός.

'Κάτω στου δαφνοπόταμο...'. Ερωτικού περιεχομένου τραγούδι σε 4σημο της οικογένειας των χασάπικων χορών. Είναι σε δρόμο Σεγκιάχ (ήχος τέταρτος λέγετος του μαλακού διατόνου) και τραγουδιέται εδώ από τον ουτίστα Γιάννη Γερόπουλο σε διάλογο με το σύνολο των πανηγυριστών.

''Ήταν ένας γέρος και μια γριά...'. Καλαματιανού χορού τραγούδι με εμφανείς Ευρωπαϊκές επιδράσεις σε ρυθμό 7σημο επίτριτο δεύτερο (3+2+2) και σε δρόμο Σεγκιάχ (ήχος τέταρτος λέγετος του μαλακού διατόνου). Και αυτό το τραγούδι παρουσιάζεται για πρώτη φορά σε συναυλία και είναι καταγραφή του Κ.Χ.Καραγκούνη από τους Κεραμιδιώτες Β.Καλαμίδα και Τσούμαρη. Στην παρούσα εκτέλεση εναλλάσσεται μικρή ομάδα 'μονοφωνάρηδων' (μία παρέα) με το σύνολο της χορωδίας.

'Πατηνάδα'. Γαμήλιος οργανικός σκοπός σε 4σημο ρυθμό, που παίζεται στο Πήλιο και σε ολόκληρη τη Μαγνησία. Αποδίδεται από την ορχήστρα που έπαιξε και όλα τα προηγούμενα τραγούδια.

'Αϊβαλιώτικος'. Οργανικός μικρασιάτικος (απ' το Αϊβαλί) σκοπός ζεϊμπέκικου χορού, σε ρυθμό 9σημο τέταρτο των επιτετάρτων (4+5) = (2+2)+(2+3) και σε δρόμο Σαμπά (ήχος α' νάος, ο λεγόμενος παθητικός). Πρόκειται για εκτέλεση και καταγραφή στο πεντάγραμμο του αείμνηστου δασκάλου μας Παναγιώτη Αχειλά. Εδώ παίζεται από το συγκρότημα του Ε.Δ.Ρ.Α.Μ.Ε. που αποτελείται από τους μουσικούς: Κώστα Καραγκούνη και Θανάση Κουλεντιανό (κανονάκι), Κώστα Γκουντζίνη και Σόνια Βλιώρα (βιολί), Γιάννη Παπαδημητρίου και Ναντίμ Ρόχανι (ούτι), Γιάννη Γερόπουλο (θαμπούρα), Τάσο Παπαδημητρίου (σάζι), Σταθη Φελεσάκη (κλαρίνο), Αποστόλη Γλαφυριώτη (λαούτο), Νίκο Ακριβογιάνη (τουμπελέκι), Μιχάλη Καμινάρη και Στράτο Κυπριωτέλη (ντέφια).

'Της τριανταφυλλιάς τα φύλλα...'. Ερωτικού περιεχομένου μικρασιάτικο τραγούδι σε δρόμο Ουσάκ (ήχος α' του μαλακού διατόνου) και σε ρυθμό 9σημο τέταρτο των επιτετάρτων (4+5) = (2+2)+(2+3), το οποίο χορεύεται ως αργός καρσιλαμάς εννέα βημάτων. Παίζουν οι ανωτέρω μουσικοί και τραγουδά το σύνολο των πανηγυριστών.

'Η Δημητρούλα'. Μικρασιάτικο τραγούδι ερωτικού περιεχομένου από το Μελί Ερυθρέας. Πρόκειται για καρσιλαμά 9 βημάτων σε ρυθμό 9σημο τέταρτο των επιτετάρτων (4+5) = (2+2)+(2+3), και δρόμο Χιτζάζ Ουζάλ (ήχος πλάγιος του β' του σκληρού χρώματος τετραφωνών). Χορεύουν οι κυρίες: Καίτη Μαντζουράνη, Σοφία Κοτσάκη, Μαρία Ζούμπου και Ελένη Καρτσαγκούλη.

'Ας βαστάξει αυτός ο μπάλλος...'. Γοργός Καρσιλαμάς τεσσάρων ποδών από την Προποντίδα, σε ρυθμό 9σημο τέταρτο των επιτετάρτων (4+5) = (2+2)+(2+3), και δρόμο Χιτζάζ Ουζάλ (ήχος πλάγιος του β' του σκληρού χρώματος τετραφωνών). Χορεύουν οι κυρίες: Καίτη Μαντζουράνη, Σοφία Κοτσάκη, Μαρία Ζούμπου, Ελένη Καρτσαγκούλη, Γιαννούλα Φωτοπούλου και Φρειδερίκη Χατζέλα.

'Πέρασαν τα μεσάνυχτα...'. Σμυρναΐϊκο τραγούδι σε δρόμο Σεγκιάχ (ήχος δ' λέγετος του μαλακού διατόνου) και ρυθμό 7σημο (3+2+2) επίτριτο δεύτερο καλαματιανού χορού. Μονοφωνάρης ο Γιάννης Πουργιανός σε αντιφωνία με τη χορωδία.

'Απ' τα πολλά που μού 'χεις καμωμένα...'. Νεώτερο τραγούδι ερωτικού περιεχομένου, το οποίο αποπνέει τις δυτικές επιδράσεις στη μουσική των μεγάλων αστικών κέντρων της Μικράς Ασίας. Πρόκειται για χαραποσέρβικου χορού και 4σημου παρακελευσματικού ρυθμού τραγούδι σε δρόμο Μπουσελίκ (ήχος πλάγιος του α' του σκληρού διατονικού γένους - μινόρε).

Μέλη Βυζαντινού Χορού

ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΚΟΥΛΕΝΤΙΑΝΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ
ΚΡΟΤΟΠΟΥΛΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΚΩΣΤΙΜΠΑΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
ΜΟΝΑΧΟΣ	ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ
ΜΥΛΩΝΑΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ
ΝΤΟΥΓΚΑΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ
ΠΑΡΛΙΑΡΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΠΟΛΥΖΟΣ	ΘΩΜΑΣ
ΠΟΥΡΓΙΑΝΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ
ΠΟΥΡΓΙΑΝΟΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ
ΡΑΦΤΟΓΙΑΝΝΗΣ	ΗΛΙΑΣ
ΣΑΒΒΑΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ
ΣΤΑΥΡΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΦΙΛΙΠΠΑΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ

Χοράρχης: ΚΑΡΑΓΚΟΥΝΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Μέλη Μουσικών Συγκροτημάτων

ΑΚΡΙΒΟΓΙΑΝΝΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	(τουμπελέκι, ντέφι)
ΒΛΙΩΡΑ	ΣΟΝΙΑ	(βιολί)
ΓΕΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	(θαμπούρα)
ΓΚΟΥΝΤΖΙΝΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	(βιολί)
ΔΡΥΓΙΑΝΑΚΗΣ	ΚΩΣΤΗΣ	(νταούλι)
ΓΛΑΦΥΡΙΩΤΗΣ	ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	(λαούτο)
ΚΑΜΙΝΑΡΗΣ	ΜΙΧΑΛΗΣ	(τουμπελέκι, ντέφι)
ΚΑΡΑΓΚΟΥΝΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	(κανονάκι)
ΚΟΚΚΑΛΑΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	(νεραντζόφυλλο)
ΚΟΥΛΕΝΤΙΑΝΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	(κανονάκι)
ΚΟΥΣΚΟΥΡΙΔΑΣ	ΣΤΑΥΡΟΣ	(κλαρίνο)
ΚΥΠΡΙΩΤΕΛΗΣ	ΣΤΡΑΤΟΣ	(ντέφι)
ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	(σάζι)
ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	ΙΩΑΝΝΗΣ	(ούτι)
ΡΟΧΑΝΙ	ΝΑΝΤΙΜ	(ούτι)
ΦΕΛΕΣΑΚΗΣ	ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ	(κλαρίνο)
ΦΡΑΝΤΖΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	(ζουρνάς)

Μονοφωνάρηδες

ΓΕΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ
ΓΛΑΦΥΡΙΩΤΗΣ	ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ
ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ	ΑΝΘΟΥΛΑ
ΚΑΡΑΓΚΟΥΝΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
ΚΟΤΣΑΚΗ	ΑΛΕΞΙΑ
ΚΟΤΣΑΚΗ	ΣΟΦΙΑ
ΚΥΡΤΣΟΥΔΗ	ΕΛΕΝΗ
ΠΟΥΡΓΙΑΝΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ

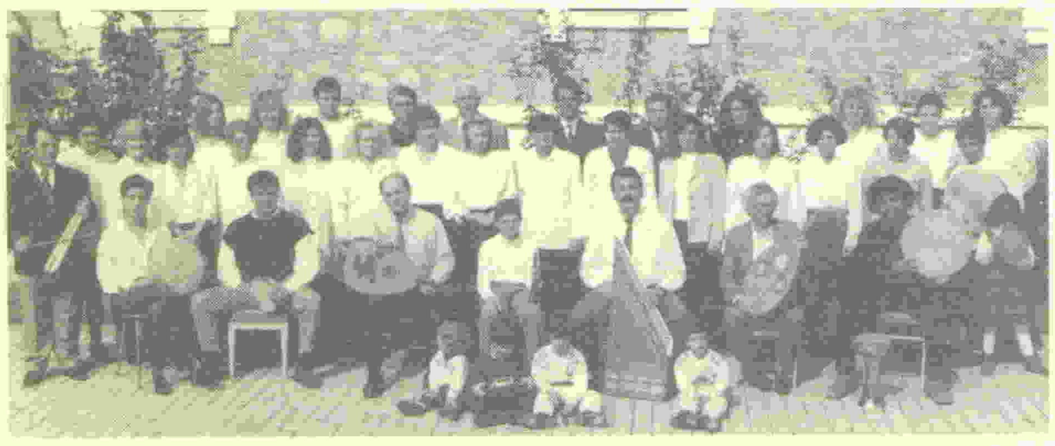

Μέλη Χορωδίας

ΑΚΡΙΒΟΓΙΑΝΝΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ
ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ	ΠΟΛΥΞΕΝΗ
ΒΑΓΙΟΠΟΥΛΟΥ	ΕΛΕΝΗ
ΒΑΪΟΥ	ΕΒΕΛΙΝΑ
ΒΑΪΟΥ	ΜΑΡΙΑ
ΓΕΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ
ΖΟΥΜΠΟΥ	ΜΑΡΙΑ
ΚΑΜΙΝΑΡΗΣ	ΜΙΧΑΛΗΣ
ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ	ΑΝΘΟΥΛΑ
ΚΑΡΑΓΚΟΥΝΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
ΚΑΡΤΣΑΓΚΟΥΛΗ	ΕΛΕΝΗ
ΚΟΤΣΑΚΗ	ΑΛΕΞΙΑ
ΚΟΤΣΑΚΗ	ΣΟΦΙΑ
ΚΥΠΡΙΩΤΕΛΗΣ	ΣΤΡΑΤΟΣ
ΚΥΡΤΣΟΥΔΗ	ΕΛΕΝΗ
ΚΩΣΤΙΜΠΑΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
ΚΩΦΟΣ	ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ
ΛΑΚΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΜΑΝΤΖΟΥΡΑΝΗ	ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ
ΜΑΡΓΑΡΙΤΗ	ΑΝΘΙΟΠΗ
ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	ΑΓΓΕΛΙΚΗ
ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ
ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	ΘΕΟΔΟΤΗ
ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	ΙΩΑΝΝΗΣ
ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
ΠΟΛΥΖΟΣ	ΘΩΜΑΣ
ΠΟΥΡΓΙΑΝΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ
ΠΟΥΡΓΙΑΝΟΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ
ΡΑΦΤΟΓΙΑΝΝΗΣ	ΗΛΙΑΣ
ΡΕΝΤΑ	ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ
ΡΗΝΑ	ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ
ΣΑΒΒΑΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ
ΣΙΜΟΥ	ΑΓΟΡΙΤΣΑ
ΣΟΥΛΤΑΝΗ	ΜΑΡΙΑ
ΣΤΑΥΡΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΤΣΙΤΣΙΓΙΑΝΝΗ	ΕΡΑΣΜΙΑ
ΤΣΙΤΣΙΓΙΑΝΝΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΦΕΛΕΣΑΚΗ	ΕΛΕΝΗ
ΦΙΛΙΠΠΑΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ
ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΥ	ΓΙΑΝΝΟΥΛΑ
ΧΑΡΙΣΗ	ΧΑΡΟΥΛΑ
ΧΑΤΖΕΛΑ	ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΗ
ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΟΥ	ΕΛΕΝΗ
ΧΑΤΖΗΣΤΑΜΟΥΛΗ	ΣΟΦΙΑ

Χορεύτριες

ΒΑΓΙΟΠΟΥΛΟΥ	ΕΛΕΝΗ
ΒΑΪΟΥ	ΜΑΡΙΑ
ΖΟΥΜΠΟΥ	ΜΑΡΙΑ
ΚΑΡΤΣΑΓΚΟΥΛΗ	ΕΛΕΝΗ
ΚΟΤΣΑΚΗ	ΑΛΕΞΙΑ
ΚΟΤΣΑΚΗ	ΣΟΦΙΑ
ΜΑΝΤΖΟΥΡΑΝΗ	ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ
ΣΟΥΛΤΑΝΗ	ΜΑΡΙΑ
ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΥ	ΓΙΑΝΝΟΥΛΑ
ΧΑΡΙΣΗ	ΧΑΡΟΥΛΑ
ΧΑΤΖΕΛΑ	ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΗ
ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΟΥ	ΕΛΕΝΗ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ - ΣΧΕΔΙΑΣΗ ΕΝΤΥΠΟΥ

Αίγλη Δημόγλου
Κωστής Δρυγιανάκης
Χρήστος Καλαντζής
Κώστας Καραγκούνης
Όλγα Μαυρομάτη

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Κωστής Δρυγιανάκης
Κώστας Καραγκούνης

ΜΟΥΣΙΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

Κώστας Καραγκούνης

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΧΟΡΟΥ

Καίτη Μαντζουράνη

ΚΕΙΜΕΝΑ

Κώστας Καραγκούνης
Χρήστος Καλαντζής

ΓΡΑΦΙΚΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ

Παλμός
Φωτο Κάρμι
Ειρήνη Στέφα

ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΙ

Χρώμα
Θεσσαλικές Εκδόσεις Α.Ε.

ΕΚΤΥΠΩΣΗ

Παλμός

ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ

Βαγγέλης Αρχοντάς

ΕΠΙΧΟΡΗΓΗΣΗ ΕΚΔΗΛΩΣΗΣ ΚΑΙ ΕΝΤΥΠΟΥ

Δημοτική Τουριστική Επιχείρηση Βόλου